

We wszystkich wymienionych grupach pism pojawiają się wątki związane z „braćmi mniejszymi”, choć nie we wszystkich problematyka ta ujęta jest w taki sam sposób. I tak, w trylogii wizyjnej zwierzęta pojawiają się najczęściej w funkcjach symbolicznych, w pismach zaś przyrodoznawczych przedstawiane są ich naturalne właściwości, ujęte z punktu widzenia użyteczności (lub nieużyteczności) dla człowieka, zwłaszcza w medycynie. Tam też spotkamy opowieści o zwyczajach zwierząt, czasem mające charakter fantastyczny (z dzisiejszego punktu widzenia). W *Epistolarium* zaś zwierzęta przywoływane są głównie dla zilustrowania pewnych postaw, które autorka przedstawia jako godne (lub niegodne) naśladowania przez ludzi. Związane jest to w oczywisty sposób z celem, jaki spełniać miały listy: wskazaniem właściwego sposobu postępowania w życiu, zarówno świeckim, jak i zakonnym.

W dziełach Hildegardy mamy do czynienia tak ze zwierzętami rzeczywistości istniejącymi (jak koń, pies, świnia czy wilk), jak i ze zwierzętami fantastycznymi (na przykład ze smokiem, bazyliiszkiem czy jednorożcem). Występują w nich także hybrydy, będące połączeniem cech anatomicznych kilku różnych stworzeń.

Podstawową ideą przenikającą myśl Hildegardy jest idea jedności wszechświata. W całym swym bogactwie i złożoności stanowi on niejako jeden organizm. Każdy z członków tego organizmu przeniknięty jest tą samą siłą, dzięki której istnieje. To moc Ducha Świętego, którego Hildegarda nazywa „rdzeniem” lub „korzeniem” każdego bytu. Dodatkowo wszelkie istoty żywe posiadają pewną moc życiową, zwaną przez wizjonerkę „viriditas”. Dzięki niej rosną, rozmnażają się, trwają, a także mogą odradzać się po okresach, w których ich funkcje życiowe – z różnych powodów – ulegają osłabieniu. Omawiając Hildegardy poglądy na temat relacji człowieka i zwierząt, należy pamiętać o tych podstawowych przekonaniach dotyczących witalizmu przyrody i jedności wszechświata. Hildegarda przedstawia człowieka, zgodnie z ideą mikrokosmizmu, jako istotę zajmującą centralne miejsce w strukturze świata, istotę, którą otaczają i której służą pozostałe byty. Człowiek ma za zadanie

kierować nimi i przewodniczyć im. Podlegając Bogu, panuje nad istotami od siebie niższymi, stanowi dla nich znak – reprezentuje potęgę Boga. Istoty te kochają człowieka i wzajemnie są przez niego kochane, bo chociaż ma on nimi kierować, to przecież także ich potrzebuje. Razem tworzą organiczną całość i jedność. „Człowiek jest niczym światło dla innych zwierząt przebywających na ziemi, które bardzo często przybywają do niego i które darzą go wielką miłością. Także i on pilnie poszukuje tych zwierząt, które kocha”²⁰. „I tak jak człowiek nie byłby człowiekiem, gdyby nie było w nim układu połączonych żył, tak i nie mógłby żyć bez pozostałych stworzeń”²¹. Człowiek potrzebuje pozostałych stworzeń także i po to, by móc wypełniać swoje własne zadanie, jakim jest działanie w świecie, by stać się opus Dei: „Stworzenie jest chwałą Boga, a człowiek jest Jego dziełem. Jeśliby jednak stworzenia nie istniały, człowiek nie mógłby działać”²². Ważne jest też i to, że część władz, którymi człowiek dysponuje, podziela on ze zwierzętami. Władze te to zdolność odczuwania, płodzenia i rodzenia²³.

Całe stworzenie – przyroda nieożywiona, zwierzęta oraz człowiek – istnieje po to, by głosić chwałę Stwórcy: „Ogień ma płomień, który jest chwałą Boga, a wiatr płomień porusza, co jest chwałą Boga. A w dźwięku jest wszak słowo, zatem jest on chwałą Boga. A ponadto słowo słyszymy, co także jest chwałą Boga. Tak więc wszelkie stworzenie jest chwałą Boga”²⁴. Hildegarda wielokrotnie podkreśla, że nie tylko istnienie człowieka, ale istnienie zwierząt wszystkich gatunków (a właściwie wszystkich stworzeń) jest wynikiem woli Bożej. Uważa także, że wszystkie stworzenia są światłami – odbłaskiem światła transcendentnego, jakim jest Bóg²⁵.

---

²⁰ *Hildegardis Bingensis Liber divinatorum operum*, w: *Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis*, t. 92, red. A. Delorez, P. Dronke, Brepols, Turnhout 1996, s. 251 (tłumaczenie fragmentów dzieł Hildegardy na podstawie tekstów łacińskich – M.K.).

²¹ Tamże, t. 92, s. 257. Por. M. K o w a l e w s k a, *Bóg – Kosmos – Człowiek w twórczości Hildegardy z Bingen*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2007, s. 171.

²² *Hildegardis Bingensis Epistolarium*, 77, w: *Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis*, t. 91-91A, red. L. Van Acker, Turnhout 1991, 1993, s. 168.

²³ Por. *Hildegardis Bingensis Scivias*, w: *Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis*, t. 43-43A, red. A. Fuhrkotter, A. Carlevaris, Turnhout 1996, s. 113. Por. K o w a l e w s k a, dz. cyt., s. 174.

²⁴ *Hildegardis Bingensis Epistolarium*, 77, s. 168. Por. K o w a l e w s k a, dz. cyt., s. 154.

²⁵ Por. tamże, s. 171.